

ZÖLD NÖVEKEDÉS - NEMNÖVEKEDÉS - ÖSSZEOMLÁS

Mit gondolnak nem klímaszakértő értelmiségiek a klímaváltozás kérdéséről?

Tosics Iván újévi képeslapja és fotóesszéje

tosics@mri.hu

2023. december 31.

2023. kora őszén három budapesti értelmiségi hétvégi találkozót szervezett egy faluban, ahol mindegyikőjüknek nádtetős parasztháza van. A "vértesacsai beszélgetésen" a harminc meghívott a klímaváltozást vitatta meg: mi a kihívás, milyen politikák érvényesülnek, milyen helyi és egyéni cselekvések lehetségesek?

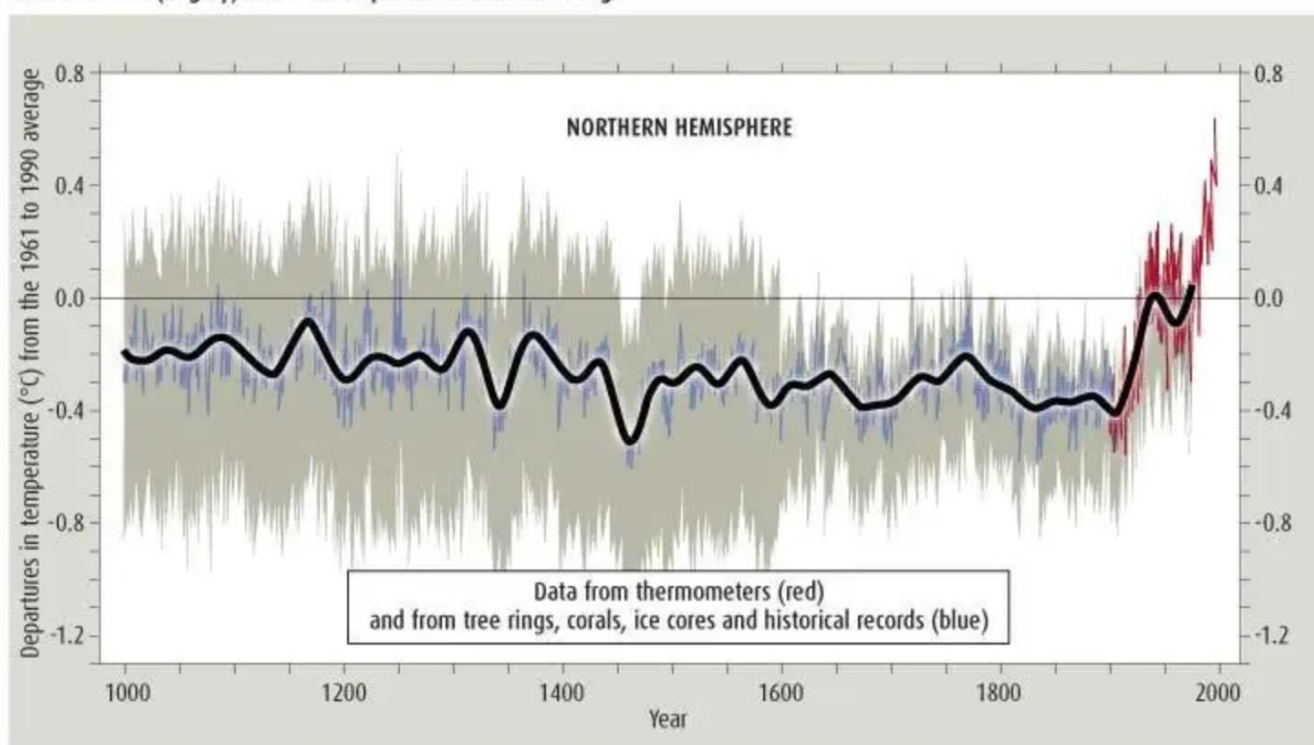
A szervezők neves magyarországi szakértőket hívtak meg előadóként. A kétnapos találkozó minden feltétele szokatlan volt: a helyszín (az egyik tanya fészere), a közönség (korlátozott létszámú, de a téma iránt nagyon érdeklődő értelmiségiek), az anyagi feltételek (minden résztvevőnek ki kellett fizetnie a költségeit, az előadók sem kaptak díjazást). A három szervező meghívólevele hangsúlyozta ennek az alkalomnak az egyediségét: inspiráló környezetben nyíltan beszélgethetünk egymással.

Az alábbi írás kísérletet tesz arra, hogy összefoglalja a beszélgetések és viták fontos mozzanatait. Ez nem könnyű, mert a problémákról, az intézményi válaszok lehetőségeiről, valamint az egyéni és helyi reakciókról merőben eltérő értelmezések hangzottak el. Ennek ellenére a kétnapos együttlét végén (amelyhez szombat este egy közös vacsora is tartozott kemencében sült helyi specialitásokkal) a résztvevők egyetértettek abban, hogy nagyon fontosak az ilyen találkozók, két napot kivenni a gyorsan rohanó és változó életünkből, hogy a jövőnket alapvetően befolyásoló kérdésre összpontosíthassunk.

1. Melyek az éghajlattal kapcsolatos kihívások napjainkban?

Az éghajlati kihívás illusztrációja a "hokiütő grafikon" címke alatt vált híressé.

The 2001 IPCC version: "Variations of the Earth's surface temperature over the past 1000 years"
The error bars (in grey) show the 95 per cent confidence range

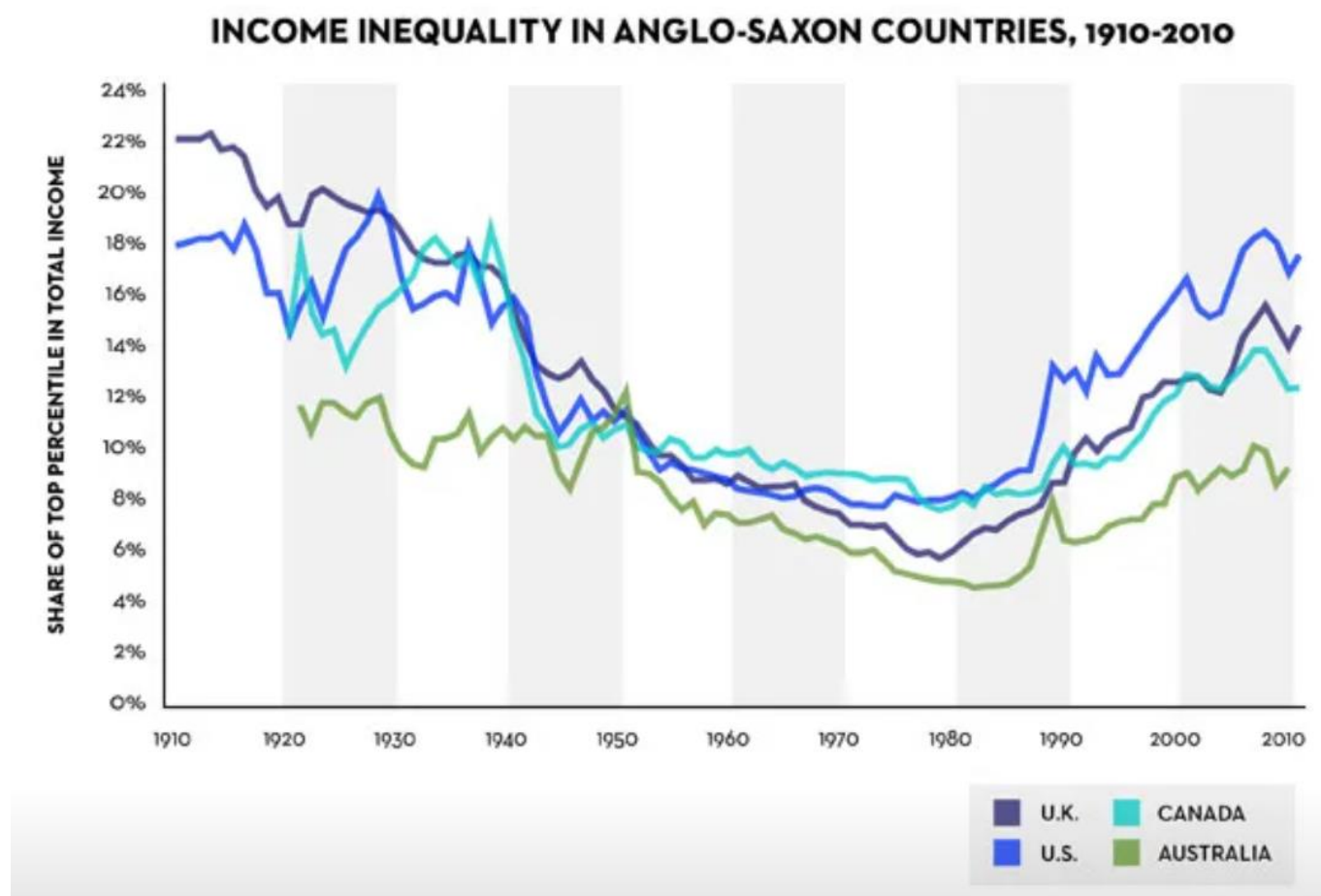
A piros vonalak mért hőértékeket, míg a kék vonal közvetett információkon (évgyűrűk, korallok, jégmag, történelmi feljegyzések) alapuló értékeket jelölnek. Forrás: New Scientist, <https://www.newscientist.com/article/dn11646-climate-myths-the-hockey-stick-graph-has-been-proven-wrong/>

Bár a hokibot grafikonja körül még mindig viták folynak, számos új számítás azt mutatja, hogy Mann, Bradley és Hughes (1999) eredeti hokibotja helyesen mutatja a globális felmelegedés veszélyét.

A globális felmelegedés és az ebből eredő éghajlatváltozás csak egyike az emberiség előtt álló nagy kihívásoknak, amelyek közé sorolhatjuk a növekvő energiafogyasztást, a biológiai sokféleség csökkenését, a háborúkat, a COVID-ot, a gazdasági válságokat – ezek együtt korunk polikríziséhez vezetnek.

Sokan osztják azt a nézetet, hogy a polikrízis következményeként a civilizáció működése a jelenlegi formájában néhány évtizeden belül véget ér a klímaváltozás hatásai, az élelmiszer- és nyersanyaghiány, valamint az ezekből fakadó kiéleződő társadalmi konfliktusok miatt.

A fenti diagnózisban nem voltak különbségek a meghívott szakértők között. Egyetértettek abban a megállapításban is, hogy a gazdasági növekedés nem oldhatja meg a problémát. Nemcsak azért, mert véges világunkban nem adottak a végtelen növekedés feltételei, hanem azért sem, mert a GDP növekedése hosszú távon nem vezet a társadalom arányos javulásához a társadalom minden rétegében. Ezt bizonyította Piketty, aki kimutatta, hogy a gazdasági növekedés az egyenlőtlenségek növekedéséhez vezet, mivel a lakosság legfelső néhány százaléka minden profitot lefölöz.

Forrás: *Piketty's Inequality Story in Six Charts*, by John Cassidy, *The New Yorker*, 2014 <https://www.newyorker.com/news/john-cassidy/pikettrys-inequality-story-in-six-charts>

Szinte hasonló volt az egyetértés a felszólalók között abban, hogy a zöld növekedés sem tudja megoldani a problémákat. Az elektromos autó, a nap- és szélenergia, a bioetanol bizonyos szempontból hasznos lehet, de messze nem elégséges a kedvezőtlen tendenciák megállításához. Ráadásul a beígért technológiai újítások túlságosan messze vannak a jövőben ahhoz, hogy kezelni tudják a gyorsuló változásokat. Néhányan zsákutcának is nevezték a zöld növekedés jövőképét.

Ha nem a gazdasági növekedés, de még a zöld növekedés sem tudja megmenteni a világot, akkor már csak a nem-növekedés (degrowth) marad. Ha rendszerekben gondolkodunk, mint például anyagok, energia, kibocsátás, akkor csak a gazdasági növekedés csökkentése lehet a túlélés záloga.

Ha ez a helyzet, akkor sok komoly kérdés merül fel. Hogyan lehet meggyőzni az embereket, hogy csökkentsék fogyasztásukat, elfogadva egy másfajta életmódot? Hogyan lehet meggyőzni és/vagy szabályozni a kapitalista vállalatokat, hogy változtassanak a növekedés megszüntetése irányába, ami

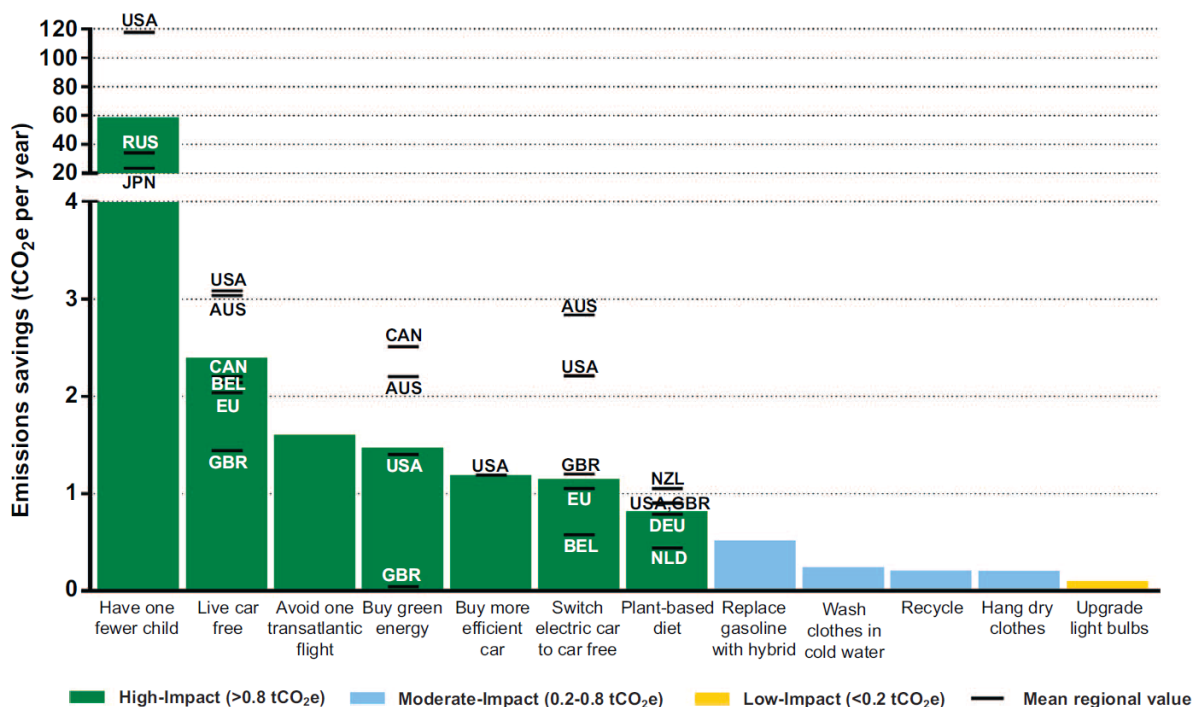
kevesebb vagy semmilyen profitot nem jelentene? Vagy általánosabban: hogyan lehet alapvetően megváltoztatni a kapitalizmust, kivonva a profit és a növekedés motívumait e gazdasági rendszer alapelveinek sorából?

A nem-növekedés kiterjedt szakirodalma azt mutatja, hogy a kérdést differenciáltabban kell megfogalmazni. A gazdagok fogyasztásának csökkentése alapvető fontosságú, de sok ember (a nincstelenek) növelhetné fogyasztását az alapvető szükségletek tekintetében. És bár általában véve nem-növekedésre van szükség, mégis lehetséges, hogy egyes ágazatok növekedhessenek (például az épületek energiahatékony felújítása felgyorsítható).

De a fő kérdések még a leegyszerűsített formában is nagyon nehezek. Beszélgetésünk során a legtöbb időt az első kérdésre fordítottuk: hogyan lehet meggyőzni az embereket arról, hogy csökkentsék a fogyasztásukat?

2. Hogyan csökkenthető az emberek fogyasztása és kibocsátása?

Az emberek többféleképpen próbálják kezelni az éghajlatváltozás problémáját, és különböző módon próbálják megváltoztatni a viselkedésüket. Egyáltalán nem biztos azonban, hogy ezek a jó szándékú lépések a kívánt eredményre vezetnek. A széles nyilvánosság számára kevés információ áll rendelkezésre a különböző emberi tevékenységek környezeti hatásairól. Az egyik tudományos publikáció a következő eredményre jutott a különböző tevékenységek kibocsátás-megtakarítási potenciáljával kapcsolatban.

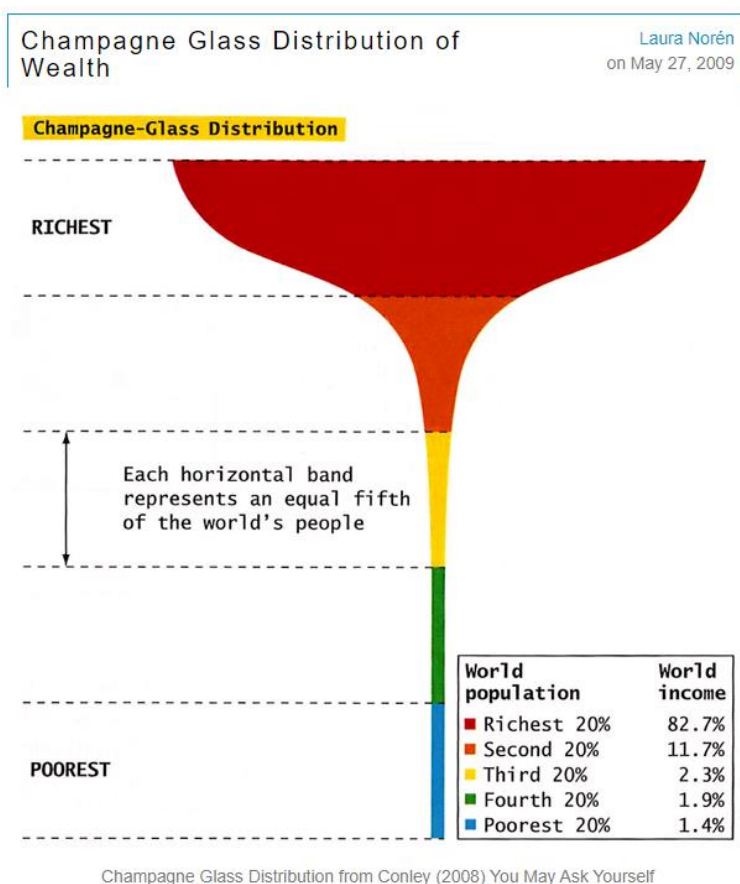

Figure 1. A comparison of the emissions reductions from various individual actions. The height of the bar represents the mean of all studies identified in developed nations, while black lines indicate mean values for selected countries or regions (identified by ISO codes) where data were available from specific studies. We have classified actions as high (green), moderate (blue), and low (yellow) impact in terms of greenhouse gas emissions reductions. Note the break in the y-axis. See supplementary materials 5 for details.

Forrás: Seth Wynes and Kimberly A Nicholas 2017 The climate mitigation gap: education and government recommendations miss the most effective individual actions Environ. Res. Lett. 12 074024 <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1748-9326/aa7541/pdf>

Az ábra azt mutatja, hogy kisebb számú gyermek vállalása járna a legnagyobb környezeti hatással, ezt követi az autómentes életmód, a tengerentúli repülőutak kihagyása, a zöld energia használata, a hatékonyabb autó vagy elektromos autó használata, a növényi alapú étrend bevezetése, stb. Viszont a villanykörték korszerűbbekre cserélése vagy az újrahasznosítás sokkal kisebb, vagy akár elhanyagolható hatással van a kibocsátásra.

Nyilvánvaló, hogy a legtöbb ember nem hajlandó lemondani a repülőgépen vagy például a nagy és erős autókön való utazás kényelméről. A fogyasztás csökkentésének dilemmái az egyenlőtlenségekhez is kapcsolódnak. Ez könnyen szemléltethető a pezsgőspohár példájával. Az emberiség vagyona nagyon egyenlőtlenül oszlik meg: az emberek leggazdagabb ötödéhez tartozik az összes vagyon nagy többsége (több mint négyötöde). Ezek az emberek ugyanakkor politikai és gazdasági szempontból a legbefolyásosabbak is, és nem hajlandóak lemondani vagyonuk és kiváltságos életmódjuk bármely eleméről.

Forrás: <https://thesocietypages.org/graphicsociology/2009/05/27/champagne-glass-distribution-of-wealth/>

Hasonló a probléma a fogyasztás és a kibocsátás változásával, mivel ezek is nagyon egyenlőtlenül oszlanak meg a népességcsoportok között. A feladat az lenne, hogy a pezsgőspoharat függőleges oldalú söröskorsóra cseréljük. Ez egyértelműen az első ötödből a többi ötödbe történő újraelosztás kérdése – miközben a pezsgő összmenyiségének is csökkennie kell.

A vagyon és a fogyasztás újraelosztása a legtöbb gazdag ember számára elképzelhetetlen. Érdekes illusztráció erre az Abdulla család, amint minden vagyonukkal együtt pózolnak egy portréhoz kuvaiti otthonuk előtt. Sok kuvaitihez hasonlóan az Abdullák is magas életszínvonalat élveznek, amelyet az olajban gazdag ország támogat. Bár már négy autóval rendelkeznek, panaszkodnak, hogy nincs

halászhajójuk, és nincs elég pénzük és idejük utazni. Általánosságban: a gazdag emberek arról álmodoznak, hogy tovább növeljék vagyonukat.

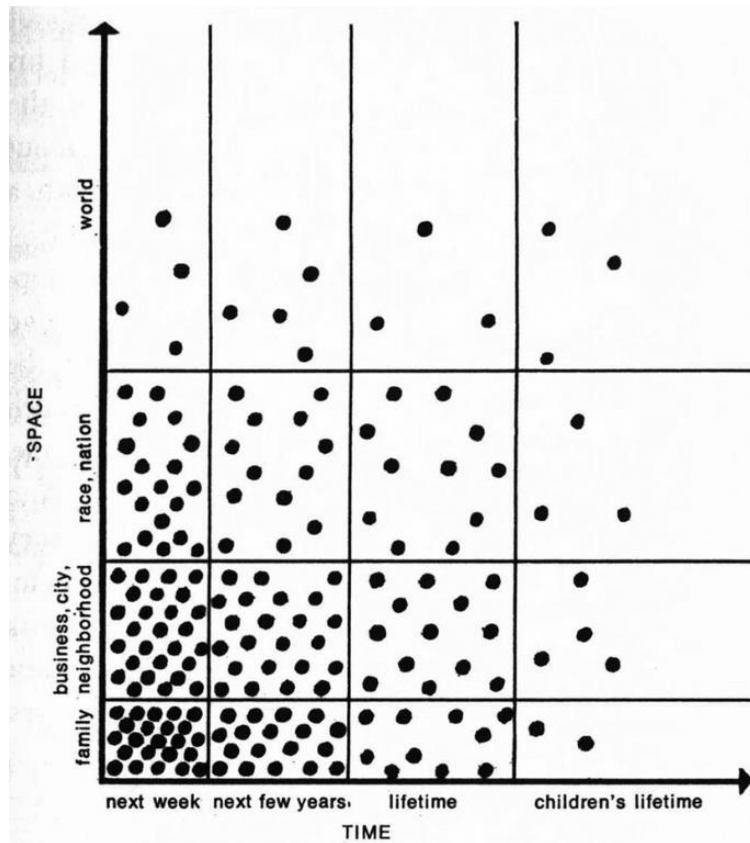
Forrás: Peter Menzel Material World Projectjéből, amely 30 ország 30 statisztikailag átlagos családját mutatta be összes vagyontárgyaikkal együtt. <https://www.menzelphoto.com/portfolio/G0000GPaxwfSZQ0Q>

A gazdagok erős pénzügyi és politikai hatalmát figyelembe véve nem csoda, hogy a politikusok nem hajlandóak hozzájárulni az ilyen emberekhez és a vagyonok újraelosztásának kérdésköréhez. A ritka kivételek egyike Göteborg esete, ahol a város felismerte, hogy a fenntartható mobilitásra irányuló erőfeszítéseket leginkább a város leggazdagabb területeiről származó magas kibocsátások akadályozzák, ahol a gazdag családok sok autóval rendelkeznek. A város projektet indított, hogy megvitassa ezt a kérdést a lakosokkal. A facilitátorok munkája révén 12 találkozáson sikerült eredményeket elérni, legalább a gazdag lakosok mobilitási magatartásának megváltoztatásában. (Forrás: Mats Alfredson, Göteborg városa, előadása a Városok és régiók európai hetén, Brüsszel, 2023. október 10.).

3. Mit tehet az állam és a zöld mozgalmak a kibocsátás csökkentése és a növekedési paradigma megváltoztatása érdekében?

A Római Klub 1972-es jelentése szemléletesen mutatja, hogy milyen nehéz hosszú távú és átfogó, világméretű politikával reagálni az éghajlati problémára: az újraválasztás politikai szempontjai, a profitmaximalizálás piaci érdeke és az egyéni korlátok (ismeretek és érdeklődés hiánya) mind rövid távú és helyi reakciók felé mutatnak.

'Human perspectives', Meadows et al. (1972).

Az éghajlatváltozás mérséklésére irányuló intézkedések bevezetésére irányuló állami beavatkozások az érintett családok részéről hatalmas ellenállásba ütköznek – például a holland gazdák autópályákat torlasztottak el a nitrogénnel kapcsolatos korlátozások ellen; a francia ökoadó-emelés kezdeményezése pedig a sárgamellényes mozgalmat váltotta ki Franciaországban. A gazdagok ellenállóképessége még erősebb, ezért a kormányok ritkán szólítják meg közvetlenül a gazdagokat. Beszédese például, hogy Macron francia elnök feladta az ökoadó emelésére vonatkozó tervét, de nem volt hajlandó visszaállítani a vagyonadót, amelyet hivatalba lépésekor megszüntetett.

Nemcsak a nemzeti kormányoknak, hanem a nemzetközi szervezeteknek is nehézséget okoz valódi változásokat elérniük az éghajlat-politikai kérdésekben. Példa erre a fenntartható tevékenységek adóztatásának kérdése, kapcsolatban a hitelezés zöld feltételeivel, Az az elképzelés, hogy egy vállalat el kell érjen egy bizonyos mértékű "zöld magatartást" ahhoz, hogy bankoktól hitelt kaphasson, hatalmas vitákat váltott ki az EU-ban. Az arról szóló vitában, hogy mely gazdasági tevékenységek minősüljenek környezetileg fenntarthatónak, zöldnek, Németország a földgázhoz, Franciaország pedig az atomenergiához ragaszkodott. Egy másik nehézség, hogy a globális dél blokkolja azt az irányt, hogy a megújuló technológiákat kell támogatni a környezetszennyezőbb, elavult technológiák helyett.

Ebben a nehéz helyzetben egyes zöld mozgalmak elégtelennek tartják az állami erőfeszítéseket, és radikalizálódnak. Az ilyen törekvések viszonylag enyhe változata a „keréknyomás leengedők” ([tyre extinguishers](#)) mozgalma, akik a hatalmas, szükségtelennek tartott járművek (pl. SUV-ok) kerekeiből kiengedik a levegőt, kényelmetlenséget okozva tulajdonosaik számára. Általános nézet azonban, hogy az ökoterrorizmus, különösen, ha szinte véletlenszerűen kiválasztott, alapvetően ártatlan emberek ellen irányul, megijeszti a társadalom többségét, és ritkán éri el a kívánt magatartás-változást. Ahogy Lányi András filozófus [fogalmazott](#): "Soha senkit nem motivált még az, hogy biciklire üljön, mert kilyukadt az

autója gumija. Ez csak arra készítette, hogy megutálja a zöldeket, és a következő választáson a legkevésbé zöld, jobboldali populista pártra adja le a voksát".

4. Akkor hát mit lehet tenni...?

Világos, hogy a kibocsátások és a szennyezés drasztikus csökkentésére van szükség, azonban sem egyéni intézkedések, sem állami vagy nemzetközi erőfeszítések nem képesek elérni a szükséges változásokat az emberi viselkedésben és a gazdasági vállalkozások működésében, illetve általában a kapitalizmusban. Ha elfogadjuk ezt a következtetést, akkor arra az ítéletre jutunk, hogy világunk összeomlása elkerülhetetlen. A vértésacsai találkozáson két gondolat merült fel ebből a reménytelennek tűnő helyzetből való kilábalásra.

Egyrészt Pogátsa Zoltán felvetette a [Modern Monetáris Elmélet](#) gondolatát. Ezen elmélet szerint azok az országok, amelyek saját valutát bocsátanak ki, soha nem "fogyhatnak ki a pénzből", vagyis helyzetük eltérő az egyes háztartások vagy vállalkozások eladósodásához képest. [Stephanie Kelton](#) új könyvében bemutatja, hogy az államadósság túlzott mértékével kapcsolatos aggodalmak megalapozatlanok, mivel megfelelően célzott kormányzati kiadások esetén az államadósság nem kell, hogy problémát jelentsen.

Ennek a – sok közgazdász által kritizált – elképzelésnek az alapján a kormány változtathatja át a pezsgőspoharat söröskorsóvá azáltal, hogy nagymértékben befektet az alsó ötödökbe. Az alsóbb szegmensekhez hozzáadni politikailag sokkal könnyebbnek tűnik, mint közvetlenül elvenni a legmagasabb szegmensből. A gyakorlatban ez nagy állami beruházásokat jelenthet a gazdaság fenntartható ágazataiba, például alacsony károsanyag-kibocsátású autókba, épületek energia-takarékos átalakításába, az oktatásba. Ha a kevésbé szennyező termékek megfizethetővé válnak a szegényebb rétegek számára, akkor mind a környezeti, mind az egyenlőtlenségi problémák megoldódhatnak.

A másik, Kajner Péter és Nobilis Márió által említett elképzelés a demokratikusan kialakított ellenállóképesség fogalmára épül. A cél az emberi értékek erősítése és egy kevésbé anyag- és energiaigényes világ irányába való elmozdulás lenne, oly módon, hogy az emberek életminősége ne az anyagi javaktól függjön. A helyi demokratikus alapokon nyugvó ellenállóképesség fejlesztéséhez az emberek oktatására és tudatos mozgósítására van szükség. Ez csak folyamatos, hosszú távú bizalomépítéssel képzelhető el. A kollektív tudás fejlesztésének új, alulról felfelé irányuló módszerei mellett a felülről lefelé irányuló, kormányzati támogatású eszközök is segíthetnek, például egy olyan feltételes alapjövedelem-rendszer létrehozásával, amelyben a helyi fenntartható közösségért végzett munka az alapjövedelem feltétele. Így egyre több olyan közösség jöhetne létre, amelyben az emberek kedvelik a zöldek által kínált alternatívát, jónak és vonzóknak értékelve azt, annak ellenére, hogy sokkal kevesebb anyagot és energiát használ (és kevesebb a károsanyag-kibocsátása).

E két elképzelés egyike sem könnyen megvalósítható. Különösen a másodikhoz van hosszú időre szükség – sokkal hosszabb időre, mint amennyit az éghajlati válság megenged. A COVID, mint sokszerű válság, sokat segített mindkét elképzelés elterjesztésében, de ez egy viszonylag rövid válság volt. Úgy tűnik, hogy nagyobb válságokra és hosszabb katarzisa van szükség az alapvető változások eléréséhez.

A kétnapos vértésacsai találkozó vegyes érzésekkel zárult. Az éghajlati kihívás fenyegető diagnózisa és a meglévő, eddig nem hatékony politikai és intézményi erőfeszítések (adóemelések a szennyező anyagok és tevékenységek büntetése érdekében, COP-tárgyalások és az éghajlatváltozás elleni küzdelmet szolgáló

világméretű szervezetek) elégtelenek egy optimista jövőkép megalapozásához. Az utoljára említett új ötletek viszont még gyerekcipőben járnak, és sok a bizonytalanság körülöttük.

Bár egyértelmű, hogy az egyéni intézkedések nem elegendőek az éghajlatváltozás megállításához, felismertük, hogy mindannyiunk felelőssége, hogy küzdjünk az akadályok ellen, amelyek korlátozzák saját fenntarthatósági elvárásaink elérését. Az akadályok alulról felfelé történő azonosítása, ha hatékonyan összeadódnak, arra kényszerítheti a nemzeti és nemzetközi szereplőket, hogy a politikában és a szabályozásban valódi változásokat mérlegeljenek.

Minden nehézség ellenére a találkozó során pozitív hangulat uralkodott, mivel lehetőség nyílt arra, hogy különböző tudományágak nézetei találkozzanak, amelyeket nagyon különböző emberek képviseltek. Az ilyen, barátságos és inspiráló légkörben zajló eszmecserék segíthetnek abban, hogy jobban megértsük, hol tartunk, és milyen lehetőségek várhatók a jövőre nézve.

Köszönetnyilvánítás

A 2023-as "Vértesacsai beszélgetés" főszervezői Koszorú Lajos, Szaló Péter és Tosics Iván voltak.

A rendezvény előadói a következők voltak:

Kajner Péter, Eötvös Loránd University, Társadalomtudományi Kar, Humánökológiai Tanszék

Kerekes Sándor, közgazdász professzor emeritus, Budapesti Corvinus Egyetem

Nobilis Márió, Katolikus pap, a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola adjunktusa.

Pogátsa Zoltán, közgazdász, szociológus, a Soproni Egyetem docense

Botos Barbara, Klímaügyi nagykövet, Energiaügyi Minisztérium

Karvalics Z László, egyetemi docens, Felsőfokú Tanulmányok Intézete, Kőszeg

Lányi András, az Eötvös Loránd Tudományegyetem humánökológia mesterképzésének igazgatója

Barsi Orsolya, a Fővárosi Önkormányzat klímastratégiai osztályának vezetője

Szabó Julianna, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Városépítészeti Tanszék

Tokai Gábor, tájépítész, urbanista

Móricz Anna, tájépítész

Ifj. Szaló Péter, Budapest Főváros Önkormányzatának alkalmazottja

Kulcsár Balázs, helyi biogazdálkodó Vértesacsa

Mészáros Zsuzsa, közösségfejlesztő

Nagy Réka, közösségfejlesztő

Oláh Roland, közösségfejlesztő

Rihay Zsuzsa, Szatyor Egyesület

Asbót Kristóf, TV rendező és operatőr, színpadtervező és belsőépítész a FUGA Budapesti Építészeti Központ videokommunikációs és művészeti tanácsadója.